

Magyar irodalom — a szomszédból

Hét kötet az asztalon. Novellák, elbeszélések, versek, esszék, tanulmányok. Magyar nyelven, magyar szerzőktől. Olyanoktól, akik nem ütköznek lépten nyomon a mai irodalmi élet legfrissebb hajtásait szorgalmasan figyelő olvasó, nem találkozik velük gyakorta művészeti folyóiratainkban, sőt könyvkiadóink listáján sem. Ritka pillanat, százával kirakatokba kerülő művek közt különleges csemege, ha most kötetek hívnák ismerkedésre.

VASÁRNAPI könyvszemle

szomszédos országok magyar irodalmának jeles művelőivel. Ezek a kötetek részben közös könyvkiadási egyezmények keretében a Szépirodalmi Kiadó, közvetítésével jutnak hazai könyvesboltokba, részben az újvidéki Fórum Lap- és Könyvkiadó Vállalat nyomdájából kerülnek az olvasók kezébe.

A közös kiadásúak három legfrissebb kötete a Tatra Magyar Üzemének gondozásában vezet el a szomszédos Csehszlovák Szocialista Köztársaság magyar nemzetiségű irodalmának költészetén, kritikai cikksorozatait átteszi, aktuális és fejlődésben nyomon követhető problémáivá. Közülük legismertebb, a hazai olvasónak is legtöbbször mondó név: Fábry Zoltán. A tájékozódó, kontenplatív vizsgálódás tőle meríthet leginkább, hiszen Valóság-irodalom címen 1926-tól 39-ig teszi egymás mellé a jeles irodalomtudós széles horizontján helyére került korlátot.

„E könyv — írja a bevezetőben — egy kor meghatározta realizmus szükségletének példátartaként, adalékokat akar szolgáltatói a realizmus pozitív és negatív tüneteiről.” Elég azonban pillantást vetni a két dátum meghatározta intervallumra: Fábry azon cikkei gyűjtő össze, amelyek szakaszaiban érik tetten, leplezik le a fasizmus zászlóbotját — egészen a nagy világégésig. Hitlerizmus és antifasizmus valóságában mutat az irodalmár szeizmográfja — egyszerűsége mind újra felkiáltójel téve a társadalmi valóság és művészet köztévesztésének után — mely valóság axiómájává az erkölcs lényegül. „Valóság erkölcsi vallás nélkül elképzelhetetlen és megfordítva: erkölcs elképzelhetetlen valóságvállalás nélkül.”

Ha részleteiben nézzük miről ír Fábry, egyszerre kitárul a műhely, egy „korporációs” meghatározása az írói attitűd. Szól a háború szörnyűségeiről (Epistola in carcere et vinculis), de például a petróleumról is. És micsoda képzetesapangással. Rátapintunk a korpáncsból konzervensen előtűnő módszerre: a petróleum nem cél, eszköz. Ok nála, hogy beszéljen az emberekről; azok pénzszárazgáról, kapzsiságáról, galáztatáról, árulásáról, bűneiről — az okozatról. Az amerikai kapitalista etika alfájáról és omegájáról: aki szegény és idegen — az bűnös. (Sacco és Vanzetti igazsága). A muszajhumanizmusról, ami mellett akadálytalanul trónra dűbörgött a totális fasiszta barbarizmus, s ami Hitler évadjában „miért éppen most”-okkal és „nem akarjuk elhinni”-pátoszokkal a humanizmust annak aláarcában hatálytalanította. Súlyos ez a könyv, vad, intellektuális ítélet, erkölcsi végrehajtás, mely egyaránt ítélt a társadalmi valóság, a szellemi élet bűne vagy vétkes közömbössége felett. Ma is félelmetesen aktuális!

A másik két, magyar-csehszlovák kiadású kötet versgyűjtemény Monoszló Dezső Aranykor címen változatos 22 esztendősköltői pályá nyagából. Oszvald

Árpádé — *Laterna Magica* — legújabb termés. Az előző nyilván alaposabb, mélyebb, teljesebb világkép — terjedeleme is vastkosabb gyűjtemény — utóbbi az élet kuszasága, ám bonyolult rendje belső, érzékeny észlelésének tűnő pillanata. Oszvald kötetek kissé gyenge amplitúdójú, de színekben gazdagon pompázó szírványkép, rendkívül sok mozaikból összerakva. Benne a *Béke, Tenger, Mélység,*

Látomás című versek hangulata pihen, mint sokat futott ember rövid tündöcsé arnyas fák csapongó asszociációkra készítő hűvösében. Monoszló Dezső oeuvre-je a hajdani Róma aranyifjúságának elviharász filozófiáját, a carpe diem csodálatos mámorát igéri — s végeredményben annak persziflázását adja. Erdemes mögé kíváncsiskodni, fel-fedni a fátylat, vajon mi készíti a „csak egyszer élünk” ópiumára! Amit találunk: vágyakozás (Szén és galamb) — gondolatra, hírnévre (A vasraktárban —, a sors titkát fürkészés és szerelem. A felfokozott hevívelit kulminációs pontján még kifakad a huszadik századról (Siratóvers a felhőkarcolók árnyékában), de megnyugvás képpen az aranykori életszemlélet delibábos csábításának adja meg a kegyelemdöfését: „Örüljük meg az életet... Hisz nem volt soha aranykor”. Nincs tovább szemfényvesztés, nincs látszat.

Fodor Sándor romániai magyar író *Kronikája* — egy festő ónarcképek történetét kerakítése — is a közös kiadás révén jutott el a Bukaresti Irodalmi Könyvkiadótól kezünkbe. Három elbeszélés, amit a hely, néhány közös szereplő, időbeli sorrendiség egysége tart össze — elég laza szálakkal; valamennyi önmagában is kerek, ám nem túl magasra tett mérce igényével készült írás. Amellett, hogy ma már számunkra kissé avit szemléletmódja miatt olykor didaktikus ízű, hasztalan kutatjuk a dolgok látásának egyéni ízt, átszűrődését a szubjektum véleményező szitáján: a pillanatot ihletettsége, s az írás ezen a ponton történő megragadása hiányzik. Sok a sallang, a lényegtelen epizódok elrészletezése, s ez végső soron az írói műhelymunka titkaival ismerkedő, tehetségét kacéran szétforgácsoló szerzőre vall.

Gazdag anyagot ajánl az újvidéki Fórum Kiadó három kötete: Herceg János

naplójegyzetei — *Hazulról, elbeszélésgyűjteménye — Gyaloghintó és Fehér Ferenc* lírai pályaképe — *Delelő.*

Herceg János — könyve borítólapjának tanúsága szerint — immár törvényeszerűen jelentkezik esszéinek és elbeszéléseinek párhuzamos publikációjaival. Talán bizonyítani, igazolni akarja, hogy nemcsak a kritizálás-hoz ért, megoldást talál, utat jelölni is tud? Aligha.

Herceg elbeszélései ugyan kitűnő tollal, nagyszerűen megfogott írások, de nem adnak választ a jugoszláviai magorszlávai irodalmának —

gyárság irodalmának — kritikai észrevételeiben, naplójegyzeteiben felszínre hozott — a problémáira. Így például felveti az önálló regény hiányát, melyben az ő közönségük sorsa tükröződne éppúgy, mint más népek történelmi regényeiben. És Herceg Jánost eléggé avatott kezű írónak, mélyebb összefüggések művészi megragadására érett, alkalmas szerzőnek ismeri meg az olvasó ilyen vállalkozásra. A Gyaloghintó azonban korántsem annak a Fábryhoz mérhető koncepciózus, bátor hangú elemzőnek tollából született, aki a folyton megújuló igényesség kialakításáért hív küzdelemre. Esszéiben azt a tiszta vizet önti pohárba, amit a mi irodalomkritikánk már jó évszázada öntött — éppúgy eredetiséget követel, mint Kármán tette azt a Nemzet csinosodásában —, mégsem vádolhatjuk időszerűtlenséggel, hiszen ez mindig aktuális. Bizonyára náluk erre van szükség. Novellái viszont pszichológiai analízisek, pillanatnyi helyzetképek, tűnő érzések finom szövevényei; tele resignált, méla gondolatokkal, kilátástalansággal, passzív életérzéssel. Lefolyt hang, „fájdalmas barátság” búvköre veszi hatalmába — nem ritkán Kosztolányira emlékeztet —, melyből sehol kiút. Úgy látszik, ez Herceg János másik arca.

S lényegében ilyen Fehér Ferencé is, a Delelő ciklusainak poétájáé. Elég csak végigpásztázni a címek labirintusán: *Jóslat, Meditációk, Kései látogatás, Utolsó levél, Vigasztaló, Hallgatag üzenet, Eltitkolt vers, Néma utazás, Álom a dőlő utak szélén, Novemberi elégia, Időtlen ének* — kár is tovább sorolni. Pedig szerzőjét Kovács Kálmán — igen értékes bevezető tanulmányában — ritka talentumként méltatja. Reméljük szép versei mellett legközelebb nagy verseket is találunk. A marsallbot nála is kézben van...

NIKOLÉNYI ISTVÁN

Magyar írók Szatymazon

A Szegeden élő vagy vendégeskedő írók népeletet ismerni Tápéra jártak, pihenni, mulatni pedig — és erről irodalmi hagyományaink emlegetésekor eddig nem igen esett szó — Szatymazonra.

A homokos, terméketlen területet — olvashatjuk *Bálint Sándor Szegedi Szótárában* — a múlt század elején Zombory Pál szegedi főkapitány kezdte szőlővel betelepíteni; a század második felében már a szegedi népi gyökerű értelmiség és jó módú polgárság nyaralóhelyévé válik. Szokássá lett nyár és őszi időben a hétvégét Szatymazonra tölteni, sőt néha egész heteket is. Hamarosan új szó keletkezik: *szatymazol*, azaz „Szatymazon nyaral, innen jár be a hivatalba”.

Egy-egy gazdag szegedi polgár szőlejebe népes társaság rándult ki rendszeresen „virtuosos dinom-dánomra”, „csendét háborítani”: számos újságíró, író is. Gyakorta a *tót atyafiak* kiadójának, *Bába Sándornak* a vendége volt szegedi éveiben *Gardonyi, Pósa Lajos*, valamint *Tömörkény*. A szatymazi homokos „kapogatta az álla alá” először hegedűjét *Dankó Pista* mint tanyai malacbanda kutyuprimása.

Az 1878 derekán Szegeder kerülő *Mikszáth* — ír erről *Nacsády József a Mikszáth Szegeden* című könyvében — ugyanez év őszén már sűrűn vendégeskedik Szatymazon, a gazdag szegedi kereskedő, a „sokkomájú felsővárosi pátriárka”, *Zsótér Andor* szőlőjében. E szüreti mulatságok egyikének tragikus mozzanatát írja meg egy évvel később a *Vén asszonyok nyara* című tárcájában. A történet „a szegény kis Mariról” szól, akinek „egész belseje össze van zúzva és tördelve azon ész nélküli, bűnös fűzés által”. Tánc közben „majd ennek, majd annak a karján lejtett, halovány arca egyre pirosabb lett”, majd „a vékony kis angyal... elterült halott halványan, vonagló ajakkal a földön... s nem is kelt fel többé...” Szatymazi emlék az 1884-ben keletkezett *A könyvek-ről* című írásának egy részlete is: „Kermely István... minden nyár elején, mikor a békabrekegés kezdődött a tápéri sásokban, fellármázta a várost, hogy ő most az Indiákra, a Mississippire vagy nem tudni hová utazik; elbúcsúzott a rokonoktól, barátoktól, érzékenyen nagy könnyhullatások között s úgy indult el szatymazi szőlejebe. A szolgája egy taliga úti könyvet és kalauzt szállított utána. Így ment el a derék ember, s haza sem jött egész az utolsó lapig. Tudniillik, míg egészen keresztül nem tanulmányozta a könyveit a szatymazi nádfődeles viskójában. Akkor aztán visszatért többnyire ősz végén elfaradva és mégis megpihenve, benyomasokkal gazdagon. Mikorra ötödöszer elbeszélte tapasztalatait, ő maga is szentül hitte utazását...” Szatymaz másik eredeti figurájáról, *Joó Ferenc* festőművészről

szól *A Joó piktör* című tárcájában. *Czimmer* *Károly* *A Szeged-belvárosi Kaszinó százéves története* című könyvében Mikszáthtal kapcsolatban derűs szatymazi történetet mesél el, melyet Nacsády is idéz *A mi Mikszáthunk* című összeállításában: „Zsótér Andor nevéstején Joó piktör szokta felhozni a bort a nagy kancsóban. 1878-ban, András napján Mikszáth Kálmán, szokása ellenére, éjfél után letette a poharat. »Nem iszom többet Andor bátyám, nagyon bagószagú a borod«. A többi vendég is bizonyított. Zsótér Andort nagyon bántotta a dolog, büszke volt jó boraira, és kutatta, hogy mi rontotta meg a bort. Utoljára a nagy kancsóba nézett bele és annak fenekén megtalálta Joó piktör nagy tajtékpipáját, amit kapatos fejjel a kancsóba ejtett, mikor a csaprol a bort eresztette...”

Pár évtizeddel később *Juhász Gyula* is sokszor vendége volt a szatymazi szőlőknek. *Szatymazról már jönnek, jönnek, Akik Velencébe mentek* — írja az 1906-ból származó *Aktuális strófák*-ban, gúnyosan célozva azokra a szegedi polgárookra, akik nagy garral külföldre készültek, de elegendő anyagiak híján titokban csak Szatymazra utaztak.

Móra Ferenc már házigazda Szatymazon: bérlet nyájában, melynek nyugodt csendjében feltehetően nem egy művét írta; itt látta vendégül íróbarátait is. 1930 nyarán például — emlékezik az esetre a Kortárs ezévi májusi számában *Sós Endre* — a *Magyar Hírlap* munkatársai, köztük *Karinthy,*

Hatvány Lajos, Zsolt Béla töltének egy napot nála feleségstül, családostul. Dél előtt megmutatja a pesti vendégeknek a fehértói delibábót; elmennek ahhoz a házhoz is, ahonnan 1919-ben *Kukovetz Nanát*, e tehetséges szegedi festőnőt elhurcolták. Ebéd után „kiültek a rétre”, s „napestig tartott a traktálás, poharazgatás”. Erről a vendéjárásról szól *Móra* egy évvel később a *Delibábok* című írásában: „Karinthy Frigyeszt alig tudtam a delibábnevezéstől visszacsacsalni a szatymazi bértanyánkra, pedig ott is nagy mulatság várt rá. Egész délután csaptunk a tanya falán krajcárral, Karinthy meg Zsolt Béla meg én. Hagytam is nyerni a pestieket, hadd örüljenek szegénynek. El is nyertek tőlem vagy két zsebre való rezpenzt. Csak ott-hon vették észre, hogy csupa Ferenc Jóska idejéből való krajcárt cipeltek hazáig.”

József Attila költészetében is felbukkan egy helyütt Szatymaz, *A tőkések hasznáról* című versben:

Élj Párizsban vagy Szatymazon, mire a bérédet kikapnád, a tőkésék a haszon.

Nem lehetetlen, hogy a költő 1922–25-ben, szegedi látogatásai és tartózkodása idején járt Szatymazon: bizonyára vendégtelt, esetleg épp Kukovetz Nana nyomait keresve.

Több Szatymazt megjárt íróról, emlegető írásról nem tudunk.

Az emlékezések, utalások hangja — József Attila versét kivéve — általában derűs, anekdotikus vagy köteledő: igazán mély, megrázó élmények színhelye mégiscsak Tápé volt.

CSAPLÁR FERENC

Apróságok

Ahol a hazugságot sokszor lehet ismételni, ott az olyan anyagi erővé válik, mely lehetővé teszi az igazság feléti uralkodást.

A háztartásban elvégzett munka népgazdasági szempontból is fontos. Épp így a munkahelyen való lógás a háztartás szempontjából is káros.

Egy hivatalnak mindig legyen több a tekintélye, mint a hatásköre, hogy egyensúlyban maradjon az akták tengere.

Amióta villany van, nem szükséges az ablak ahhoz, hogy világos legyen. De ahova nem áramlik szüntelenül friss levegő, előbb-utóbb megfulladnak a bentlők, ha még oly világos is van bent.

A villanyégők csak addig sugároznak fényt, míg levegő nem éri az izzószállakat. A gyertya lángja akkor alszik el, ha nem kap levegőt.

Az sem utolsó dolog: a szocializmus építéséhez tegyát hordani.

Ami nagyon kelleti magát, rendszerint nem nagyon kapós.

A gondolatokat sokkal könnyebb megszűlni, mint megvalósítani.

A taligán és az autón egyformán fontos kellék a kerék.

Ha egy szó olyan könnyű, mint a hópehely, akkor el is olvad olyan könnyen.

Mison Gusztáv

KONSZTANTYIN PAUSZTOVSKIJ

A TOLVAJ MACSKA

Ezt az írást a kiváló szovjet író május 31-i születésnapja alkalmából közöljük. Pausztovszkijnak számos könyve jelent már meg nálunk, tavaly például *A haza füstje* és a *Barangolások* könyve.

Egészen kétségbeestünk, mert nem tudtuk, hogyan esíjjuk el ezt a vörös macskát, amely minden éjjel meglopott bennünket. És olyan ügyesen elbújt, hogy egyikünk sem vette észre. És csak egy het elmúltán derítettük ki, hogy ennek a macskának csorba füle van és koszos farkából is hiányzik egy darab. Lelkiismeretlen macska volt ez. Egy bandita, egy macska-csavargó. És előtte is Tolvajnak hívtuk.

Mert mindent lopott: halat, húst, tejfölt és kenyert. Egyszer a kamrában még a kukacsdobozunkat is felborította. Igaz, hogy nem evett belőlük egyet sem, de az udvar minden tyúkjá odarohant és mind föléspégették tartalék kukacainkat. Telezabalták magukat, a napra feküd-

(Fehér Kálmán rajza)

tek és nyögtek. Körbejártuk őket, s szidtuk mint a bokrót, de hiába, a horgászhasból már semmi sem lett.

Majd egy hónapunk rament, hogy a vörös macska nyomára akadjunk. A falubéli gyerekek

segítettek. Egyszer azzal rohantak, hogy látták, amikor hajnaltajt a macska a kiskertben járt és foga között összelűzött sügéreiket lóbálta. Lefutottunk a pincébe és megbizonyosodtunk a lopás felől. A fűzérn tiz kövér sügérünk volt.

Ez már nem is lopás, hanem világos nappal történő rablás volt. Megesküdtünk, hogy elkapjuk és dagadra verjük bandittzusáért.

Ma este aztán fülbnecsitük. Egyenest az asztalról csent el egy darab kolbászt, s fölmaszott vele a nyírfa.

Rázni kezdtük a fát. A macska kiejtette szájából a kolbászt, mely Ruvim fejére pottyant. A macska vad szömmel nézett ránk fölülről és vesztettül fűjt.

De nem volt már menekvés. S a macska kétségbeesett lépésre szánta el magát. Rettenetes fújtatással levette magát a fárol, a földre hupant, s föl pattant, mint a futball-labda, s a kisház alá rohant.

Ez a kisház a félreeső kertben állott. Ejszánkánként a kisház fatetejére potyogó almák koppanása vert föl bennünket. A ház tele volt mindenféle kacattal, horgászfelszereléssel, aprófával, almával, száraz falevéllal. Csak éjszánkánként tartózkodtunk benne. Hajnalról napszálltáig mi a megszámlálhatatlanul sok kisház és mellékág partján töltöttük el a napot. Halásztunk és táborlótzet gyűjtöttünk a partmenti bokrosban.

Hogy a tópartra érrünk, ösvényeket kellett